

MARIN PREDA

INTRUSUL

Ediție stabilită de Alexandru Preda

Prefață de Eugen Simion

Fișă biobibliografică și referințe critice
de Lucian Pricop

EDITURA CARTEX SERV

CUPRINS

<i>Prefață</i> (Eugen Simion).....	7
<i>Fișă biobibliografică</i>	24
<i>Referințe critice</i>	26
<i>Notă asupra ediției</i>	31

Intrusul

Partea întâi	35
Partea a doua.....	95
Partea a treia.....	147
Partea a patra.....	211
Partea a cincea.....	267

PREFAȚĂ

Deducem dintr-o însemnare din *Jurnalul intim* (1964), că Marin Preda, scăpat de o boală înșelătoare (nevroza) și de un roman pe care îl scrisese cu mari dificultăți (*Risipitorii*, 1962) și de care nu era nici acum mulțumit, îl recitește și se gândește să-l rescrie în totalitate, după ce-l rescrisese de trei-patru ori. Părăsește ideea pentru că, spune el, nu-i mai plac personajele și, mai ales, ar trebui să aibă intuiția „psihologiilor excepționale“ și își dă seama că n-o are. Sau, poate, n-o are încă. În 1968 publică *Intrusul*, după ce tipărise, în 1967, *Moromeții II*, o continuare promisă de mult și așteptată de cei care considerau că după *Întâlnirea din Pământuri* (1948) și *Moromeții I* (1955), două capodopere ale prozei românești, Preda nu mai dăduse o carte la fel de puternică epic. Mai mult, prin *Risipitorii*, prozatorul încercase să iasă din tema ce-l consacrase (tema lumii rurale) și chiar din stilul tradițional al prozei rurale românești, prin stil înțelegând nu numai un mod de a scrie, dar și un mod specific de a vedea lumea despre care prozatorul scrie. În cazul de față, modul de a vedea existența țărănească și viața interioară a țaranului. Preda reușise prin romanul și nuvelele citate mai înainte să schimbe ceva (ceva esențial) în proza rurală și încercase, prin *Risipitorii*, să devină un scriitor profesionist, nelegat de un singur mediu social de observație. Citise, cum știm deja, pe marii prozatori ai lumii (și-i citise, am dovedit în altă parte, în *felul său*, adică atent la nuanțe, atent la mișcările imperceptibile ale sufletului) și nu voia să rămână, în literatură, un bun spuitor de istorii hâtre sau un *făcător de cuvinte*, categorii pe care le detesta sincer și pe care le contestase public în *Imposibila întoarcere*.

Rezumând, Preda voia să devină, după *Moromeții*, și un *scriitor urban* și să urmărească, folosind mijloacele epicii moderne, problematica omului care trăiește în epoca industrială. În *Risipitorii* studiază un câmp larg de subiecte (de la prietenie și iubire până la *blestematele chestiuni insolubile*), în *Intrusul* – șase ani mai târziu – reia o parte din aceste teme, lărgind mijloacele de analiză. Prioritar este, aici, *individul* (destinul individual), nu categoria socială, masa, psihologia de grup și mentalitățile de clasă în raport cu rațiunea istoriei. Citise pe Céline și Camus și vrea, acum, să scrie un mic roman în care să prezinte un om învins de iraționalitățile istoriei și de *subdestin*. „Omul – scrie prozatorul – este o divinitate învinsă de circumstanțe.“ Prin circumstanțe el înțelege că acest *subdestin*, care nu-i o fatalitate abstractă, ci un concept legat de firea omului și de structura unui sistem social. El poate înfrânge voința de putere și caracterul unui om tare, stăpân pe sine. Ceva de care omul se lovește, fără să-și dea seama, în existența curentă și de care se lasă condus orbește, chiar dacă are în el mijloacele necesare pentru a se apăra.

Marin Preda meditează la această relație și creează un personaj (Călin Surupăceanu) care are ceea ce se cheamă *conștiință de sine* și, pregătit să fie un învingător în istorie, iese până la urmă un învins. De ce? Cum? Este tema romanului, ceea ce înseamnă, deopotrivă, *tema prozatorului* (naratorului) și *tema personajului*, care reflectează, el însuși, la ceea ce i se întâmplă. *Intrusul* este, putem spune, un *roman psihologic* într-un roman mai larg (*roman social*), în care eroul și naratorul țin, pe rând, monologuri întinse, nu numai despre *destin* și *subdestin*, dar și despre lucrurile simple ale existenței, cum ar fi întâlnirea cu o femeie tânără, brutalizată, terorizată de un paznic bestial și posesiv sau despre modul în care un țăran adventist se adaptează noilor condiții de pe șantier. Preda este atent la aceste *gesturi mici*, cu nimic promițătoare pentru un mare prozator, dar a învățat de la Tolstoi că felul în care prezinți în epică simpla deschidere a unei banale uși poate fi un act semnificativ în proză. *Intrusul* este plin de asemenea mici istorii colaterale însoțite de reflecțiile unui moralist de clasă ce dau substanță și culoare narațiunii.

Până să ajungem însă la ele, să vedem scenariul și tipologia micului roman cu teme existențialiste. Un tânăr, Călin Surupăceanu,

ucenic vopsitor într-o mahala bucureșteană, ajunge pe un șantier, la îndemnul inginerului Dan, se califică, devine electrician, ajută la ridicarea unui oraș nou și se pregătește, după o complicată poveste sentimentală, să se stabilească pentru totdeauna în mijlocul unei lumi venite de peste tot. Omul este sociabil, se împrietenește repede, are ceea ce se cheamă vocația adaptării, se pare că nimic n-o să-l împiedice să trăiască satisfăcut în orașul unde el a pus prima piatră. Nimic nu anunță în el un Meursault, o victimă a complicității vieții și a istoriei și, în spatele lor, a unei metafizici existențiale. Nu e totuși așa, ceva neprevăzut se întâmplă și curmă firul unei existențe făcute să fie învingătoare. Cartea începe în momentul în care neprevăzutul de care vorbim apare și împinge destinul acestui inteligent, inimos electrician spre o zonă tragică de existență. Fără a complica lucrurile, să spunem că personajul, Călin Surpăceanu, săvârșește un act curajos de eroism (salvează un muncitor căzut într-o cisternă) și acest act are pentru el consecințe tragice. Ars pe față și pe mâini, mutilat, desfigurat, el încearcă să ducă viața dinainte, dar faptul nu mai e posibil. Accidentul pune între el și lumea în care până atunci se integrase perfect o barieră de netrecut, fără ca un individ anume sau instituția ca atare să fie în chip voit cauza acestei înstrăinări. Prietenii îl ajută, soția (Maria), pe care o salvase din ghearele unui tip infernal, îi poartă de grijă, apoi, se îndepărtează, încet, încet de el, fără a avea un motiv precis. Așa, prin forța lucrurilor sau, mai corect spus, pasiunea și voința ei cedează gradual și ireversibil. Dintr-o dragoste ce părea incoruptibilă, Maria (femeia pe care el o crease psihologic și-i dăduse un rost în viață) începe să-l urască și, în cele din urmă, să-l gonească din casă.

De ce? Cum este cu puțință? Acestea sunt întrebările la care încearcă să răspundă romanul care poartă un titlu simbolic în felul lui (*Intrusul*), sub influența, posibil, a *Străinului* camusian. Preda studiază și el, ca și prozatorul francez, un caz de eșec existențial și de alienare fără cauzalități precise, pornind (a mărturisit autorul) de la o istorie (o întâmplare) relatată în presa vremii: un muncitor dintr-un mic oraș industrial, nou creat într-o localitate din Moldova, a fost nevoit să-și părăsească orașul și familia după ce sărise în ajutorul unui coleg accidentat. Mutilat, n-a reușit să se adapteze noii sale condiții. Pentru că nu mai poate să lucreze ca electrician (meserie care-i place și de

care își legase visul de a deveni inginer electrician), este numit portar, condiție pe care o resimte ca pe o insuportabilă umilință. Indiferența celorlalți îl ucide. Maria – femeia adorabilă – îi reproșează că, salvând un muncitor beat de la moarte, a ucis – prin trufia de a deveni erou – dragostea și familia lor. *Nu te-ai gândit la mine* – îi spune ea – *când te-ai grăbit să devii erou...* Eroul, conștient că a devenit o povară pentru toți, se gândește să se sinucidă, apoi sinuciderea i se pare o formă de lașitate extremă și, în cele din urmă, revoltatul (o revoltă în depresie!) se decide să părăsească orașul care, într-un anumit sens, era opera lui. Un oraș fără bătrâni, fără tradiții, produs al *fatalității relațiilor*, fără o organicitate solidă. Un ultim gest, un gest dureros de mândrie (*mândria învinsului*) pe care îl face eroul lui Preda, ca o sfidare a subdestinului care i-a distrus, printr-o întâmplare absurdă, bucuria de a fi un om întreg și fericit:

„Adio băieți! spune el, părăsind orașul pe care îl ridicase și în care pentru o clipă se simțise fericit. Trăiți și munciți în noul vostru oraș până o să-i dați bătrânii care îi lipsesc și apoi morții care să asculte în tăcerea mormintelor lor viața urmașilor. Și creați-vă legendele care or să vă convină. Pe mine m-ați gonit și atât cât asta poate să vă mai pese, nu puteți avea iertarea mea. Sunteți flămânzi de viață, dar nu de fericire, și singura voastră șansă e că nu sunteți eterni și că alții mai buni, poate, vă vor lua locul. Nu sperați că vă vor menaja!...”

Cartea se deschide în clipa în care personajul se hotărăște să părăsească orașul unde lasă soția, copilul și prietenii, pentru a merge în altă parte, într-un loc necunoscut, fără să știm dacă acolo unde se duce, alungat de angoasă și revoltă, va găsi liniște și înțelegere. Împrejurarea că el pleacă în căutarea aceluiași inginer Dan, care-i deschisese ochii asupra lumii ce se pregătea să intre hotărâtor în câmpul istoriei și să schimbe fața societății, nu e, desigur, fără însemnătate. Dar nici foarte elocventă. Marin Preda lasă personajului său o șansă, dar șansa e nesigură, ipotetică și, într-un anumit sens, fără prea mare importanță. Tânărul Călin Surupăceanu își va regăsi, poate, echilibrul, își va reface familia, va afla din nou plăcerea de a trăi și va înțelege, poate, sensul existenței sale încurcate, dar toate acestea nu înlătură și nu explică mai ales drama al cărei erou, fără să dorească, a fost. Încă o dată, cum, de ce?

Istoria acestui destin e mult mai complexă și cu ecouri mai adânci în conștiință decât se observă la prima vedere. E limpede că romanul are un secret și că este mai mult decât o dezbateră etică. E mai mult chiar decât o excepțională narațiune despre nefericirea unui individ, care, fără să știe, devine eroul unei tragedii inexplicabile. Încă o dată: cum se face că omul care săvârșește un act de curaj și omenie, un caracter tare, inteligent și drept, e părăsit de femeia de care este iubit și pe care o iubește, e ocolit de prieteni și nu găsește nicio înțelegere în jur, dar nu pentru că oamenii ar fi funciamente răi, lipsiți de înțelegere, nu pentru că ei ar hotărî un complot al indiferenței, ci din cu totul alte pricini?! Și, dacă este așa, dacă nimeni nu e vinovat de acest eșec, dacă nimic nu stă în calea acestei reabilitări, cum se întâmplă că, totuși, individul nu mai poate lega firul rupt al existenței sale și, neînțelegător și neînțeles, părăsește totul, plecând într-un necunoscut tot atât de puțin promițător?

Acestea sunt întrebările pe care le pune prozatorul și le oferă cititorului pentru a medita el însuși asupra lor. Ele nu sunt însă decât niște punți spre altă întrebare, hotărâtoare. Dacă multe fapte se pot explica și dacă înțelesul multor tragedii e limpede, de neînțeles poate fi o simplă ratăre, cum e aceea a unui tânăr care, făcând un act eroic cu prețul mutilării sale, întâmpină, apoi, iritare, îndoială, neînțelegere și, în cele din urmă, ostilitate. Există un capitol în *Intrusul* în care eroul încearcă să-și explice această tristă înlănțuire, pe deasupra voinței și înțelegerii raționale. E un fel de parabolă a posibilităților de existență. Ca un nou Candide (un Candide al epocii industriale!), Călin Surupăceanu reface în fantezia sa istoria societății omenești și, în această utopică derulare, vrea să afle care este forma cea mai bună de existență și în ce chip trebuie să trăiască omul pentru ca fratele să nu-și omoare fratele, pentru ca ura și violența să nu triumfe în lume, împiedicând astfel să se manifeste vocația spre fericire a omului. El încearcă puterea religiei, verifică efectele forței și ale înțelepciunii, se întreabă, apoi, dacă omul n-ar trebui readus la starea lui paradisiacă, adică la starea inocenței. În utopia pe care o imaginează, Călin Surupăceanu vrea să introducă legea morală și să-i ilumineze spiritual pe oameni pentru a înfrânge răul din ființa lor. Să-l educe, cum ar veni, pe Cain din om și să-l educe în sensul moralei creștine. Nu reușește

nici cu această metodă. Legile naturii nu confirmă morală creștinismului. Preda, în felul lui scormonitor, rațional și nu o dată paradoxal (paradoxul este un instrument de lucru al moralistului existențial, bazat nu pe cărțile pe care le-a citit, ci pe ceea ce a trăit și a observat în existența socială). Citește, desigur, Biblia și află de acolo că apostolii lui Hristos îl părăsesc în Grădina Ghetsimani, dovedind, astfel, că omul are o limită a credinței și voinței sale; în fine, tot din Cartea Sfântă deduce că oamenii au credințe scurte. În absența lui Moise, evreii își fac un idol din vițelul de aur, părăsind astfel pe Dumnezeu. Dacă așa se întâmplă în timpuri biblice (timpul când profetul Moise trăia și Dumnezeu trimitea semne prin el) sau, mai aproape de noi, când Dumnezeu trimitea pe pământ pe fiul său să ne mântuiască, putem noi, oamenii moderni, să impunem legea morală în lume? La asta se gândește eroul lui Preda în refugiul său, în insula rousseauistă. Este însă sceptic. Legea lui Cain funcționează și în logica obscură a naturii:

„Mai târziu, după ce legea morală avea să se impună în insulă, urmașii mei puteau descoperi fără primejdii pentru ei șubrezenia poziției mele, așa cum am descoperit și noi că legile naturii nu confirmă ideea creștinismului, a oferirii și a celuiilalt obraz după ce celălalt a fost palmuit... Dimpotrivă, cutare insectă după ce atrage prin infinite tertipuri pe o alta de sex opus cu care face dragoste, în chiar timpul actului îi cronțăie tacticos capul și în cele din urmă o mănâncă de tot. Descoperirile acestea însă n-aveam să le comunic urmașilor mei.“

S-a înțeles că, folosind simboluri biblice, Călin Surupăceanu vrea să întemeieze o *nouă religie a binelui și a răului*, o religie care să depășească maniheismul tradițional. O idee (o utopie) ce revine în proza lui Marin Preda. Și Nicolae Moromete (cel din *Moromeții II*) vrea să creeze o religie nouă, printr-un socialism de tip creștin. Eșuează, de bună seamă, așa cum eșuează și tânărul electrician din *Intrusul*, care, voind să descopere unde a greșit omul în istoria sa, îl readuce la starea dintâi, aceea de dinaintea păcatului originar. În insula paradisiacă oamenii repetă erorile, ideea libertății nu-i face mai liberi și mai buni. Experimentul dă greș. Omul nu vrea sau nu poate să trăiască liber ca un zeu. Divinitatea (lumina) din el piere înfrântă de circumstanțe, mai spune o dată (o propoziție ce trece, ca un motiv

muzical esențial prin discursul moral al lui Marin Preda) și o exprimă acum mai apăsător și cu mai mare claritate. Este modul gândirii sale morale în narațiune, este punctul central al concepției (viziunii) sale asupra condiției umane în complexitatea lumii moderne:

„M-am gândit la un moment dat să fac din ideea cuceririi insulei scopul suprem. Și din ideea libertății finale pe care o va simți atunci toată lumea, să întemeiez o nouă religie a binelui și a răului. În fond nu la asta aspiră omul de când există el pe pământ? Pentru ce atunci această cale ocolită pe care o oferă religiile? Omul e o divinitate înlănțuită de puterea condițiilor. Să le înfrângem și vom domni ca niște zei. Trebuie deci să se arate ce ține de condiție și ce ține de esența noastră necondiționată, și să denumim *rău* ceea ce e condiționat și *bine* ceea ce e necondiționat. De pildă, libertatea supremă la care aspirăm n-are nevoie de nimic, deci sunt *rele* toate acele porniri posesive care se manifestă atât de nestăpânit în toate actele noastre... Sauuciderea, forma bestială de ură față de aproapele tău și de dorința de a-i lua ceea ce are, de a-l face să dispară prin ceea ce reprezintă, umbrindu-te sau poate sfidându-te, constituie răul suprem, pentru că te înlănțuie definitiv de actul tău crima comisă. În plus te aruncă în rândul animalelor sălbatice și face cu neputință conviețuirea ta cu ceilalți; silindu-i să te facă să împărtășești soarta victimei tale. Și așa mai departe!“

Totul e însă zadarnic, pentru că în insula utopică unde Călin și Maria s-au retras, pentru a pune bazele unei lumi fără tragedii, încolțesc violența și complicitatea, ura și îndoiala (Cain ucide, în continuare, oriunde ar fi, pe Abel). Încheierea e că nu ieșim din condiția noastră și o fatală complicitate împinge individul spre zonele abisale de existență. Înfrânt el însuși în aspirațiile sale, eroul care caută puritățile lumii și nu le află, se așază în fața oceanului și, ca un înțelept din filosofia zen, încearcă nu să găsească răspunsul la neliniștile sale (acesta nu vine niciodată), ci să alunge întrebările din spiritul său. De data aceasta reușește. Închipuirea (utopia) nu-l lămurise sau îl lămurise doar că religia binelui și a răului pe care o imaginase nu are nicio șansă. Ceea ce se poate întâmpla se întâmplă. Cu acest gând se trezește din utopia lui și revine la cruzimile realului din propria existență. Ca să repare ceva în spiritul revoltat trebuie să-și părăsească amintirile, odată cu orașul.

Când cedează *divinitatea* din om și când triumfă în el *puterea condițiilor*? Este întrebarea pe care și-o pune (a câta oară?), în final, acest Meursault bucureștean (un soi de Mitică inteligent, vital) decis până atunci să construiască o lume mai bună și mai dreaptă în care să se instaleze și el. Avea toate datele, repet, ca să iasă învingător, dar eșuează. Încă o dată: care este greșeala lui? Preda, care este – cum am precizat – un moralist existențial (un foarte bun moralist existențial, curios să deslușească totul, chiar și ceea ce nu se lasă deslușit, lămurit), prozatorul, zic, introduce în analiza lui noțiunea de *subdestin*. *Destinul* este o forță (o fatalitate) pe care n-o alegem noi. *Subdestinul* este ceva ce se substituie în om și micșorează puterea destinului. Este *subdestinul* în puterea omului? Nu este limpede. Eroul din *Intrusul* meditează la această posibilitate. Este ceea ce poate să facă, este ceea ce i-a rămas să facă după ce spiritul lui constructiv a eșuat. Ca trestia lui Pascal, lui Călin Surupăceanu (tânărul bărbat cu fața desfigurată și cu destinul frânt) nu-i rămâne decât mândria de a reflecta la condiția sa, după ce subdestinul a învins voința lui de bine, frumos și adevăr. Unde am greșit?, se întreabă el la urmă, după ce ultima lui redută de apărare (familia – adică Maria – marea iubire – și fetița lor) cade. Întrebare fără răspuns sigur, situație fără ieșire:

„Cum apărea viața mea? Unde era greșeala? Căci destinul nu e o asigurare. Mie îmi place să creez, nu să distrug, dar există un subdestin, care te poate vâri în împrejurări unde vei distruge, deși ți-a fost dat să crezi. Acest sub-destin micșorează forța fatalității celei mari asupra noastră, dar în egală măsură în bine ca și în rău, încât cuceririle noastre în acest sens poartă pecetea responsabilității noastre depline, nu mai putem învinui pe nimeni, nici pe noi înșine, și nu ne rămâne decât să devenim o întruchipare a suferinței fără ieșire,perate, care n-are soluție nici în moarte. Iată ce ne ferește de sinucidere în masă, sau în lanț.“

Acesta să fie, ne întrebăm, secretul tragediei, aceasta e explicația eșecului tânărului Surupăceanu, pe care nici sfaturile doamnei Sorana, nici spiritul de justiție al inginerului Dan, nici chiar propria voință nu-l ajută să se salveze? Înțelept și inspirat, Marin Preda nu trage nicio concluzie. Nu oferă o soluție și, la drept vorbind, ea nici nu există. Ce sugerează prozatorul e că nu există totdeauna o potrivire între logica

destinului individual și logica existenței, că individul, în fond, poate deveni, împotriva voinței și calităților sale, victima istoriei, mânat de o forță oarbă pe care prozatorul o numește, repet, *subdestin*. *Intrusul* are, deci, o idee superioară despre existență și despre destinul uman și, prin aceasta, el depășește marginile unei bune cărți de proză. E mai mult decât atât: e o confesiune, o meditație încordată o. privire cercetătoare pe care un prozator ce crede în valorile morale eterne o aruncă lumii contemporane (în speță lumea comunistă în care este cultivată utopia dreptății, egalității și a fericirii comune), o lume în care, așa cum s-a văzut, în om învinge nu divinitatea din el, ci *puterea circumstanțelor* manipulată de un subdestin orb.

În *Intrusul* sunt, în fapt, trei romane, tematic vorbind. Este, întâi, un *roman social* (istoria unui tânăr bucureștean isteț, inteligent, vital, dornic să-și facă un rost în lumea ce se agită în jurul lui și promite o civilizație a bunăstării și justiției sociale – *lumea comunistă!*), un *roman*, apoi, *de dragoste* (istoria tânărului bucureștean, disponibil sentimental, sociabil, vorbăreț și imprevizibil în atitudini – un soi, repet, de Mitică din epoca industrializării socialiste –, îndrăgostit de o tânără țărăncă, Maria, terorizată de un paznic cu apucături tribale – Cazanciuc Ambrozie – și, în fine, cel mai profund din punct de vedere estetic, un *roman de reflecție morală și intelectuală*. Aici Preda discută, prin intermediul personajului său (Călin Surupăceanu) despre *destin* și *subdestin*, *prietenie*, despre *relația dintre om și divinitate*, *bine și rău* și, într-o utopie finală, își pune problema dacă este posibilă o lume bună (*cea mai bună dintre lumile posibile*). Este o temă ce revine în epica lui. Preda îi citise, în mod cert, pe Rousseau și Voltaire și introduce această întrebare în repertoriul său tematic. Reflectează la toate acestea în maniera, mai spun o dată, a unui moralist. Folosise metoda și în *Risipitorii*, cu rezultate *inegale*, nu suficient integrate epic, și o va folosi cu mai mare succes în *Cel mai iubit dintre pământeni*.

Romanul social urmează, până la un punct, un scenariu cunoscut în proza din epoca realismului socialist: Călin, fiul unui ciurar sărac, ajunge, mai întâi, vopsitor de acoperișuri în Cartierul Pantelimon, apoi, la îndemnul unui inginer, Dan (un personaj cu vocație mesianică), se hotărăște să plece pe un șantier din provincie ca să învețe, din mers, o meserie nouă și să-și facă, astfel, un rost în viață. Este un tânăr vesel,

abia ieșit din adolescență, râde des și de multe ori râsul lui (*eee, ehee, ehee*) produce iritarea interlocutorului. El povestește meșterului său, om înțelept, trecut prin multe, fel de fel de istorii sentimentale (scornite, bineînțeles), în fine, stă de vorbă cu o doamnă-filosoafă (actrița sau regizoarea Doamna Sorana) și are o idilă fulgerătoare cu Viorica, o tânără femeie îndrăgostită de cântecul lui. Toate acestea se petrec rapid și sunt înfățișate pe scurt de prozatorul care-și pregătește, astfel, personajul pentru confruntările (esențiale) ce vor urma. Un fapt sau mai degrabă două trebuie reținute din această istorie preliminară a personajului: fascinația lui pentru lumina crepusculului și conflictul său cu tatăl. Cea dintâi ține de o caracteristică pe care o întâlnim, de regulă, la mai toate personajele lui Marin Preda: un comportament ce-i diferențiază de alți indivizi de condiția lor, o *ciudățenie* ce le definește personalitatea. Nicolae din *Moromeții I* este mereu, ne amintim, *adormit*, umblă *buimac* și frații săi râd de el, trimitându-l să facă lucruri fără noimă. Personajul feminin din *Risipitorii* „parcă are două mâini stângi“ etc. Copil, Călin merge mereu cu capul în jos, pentru a nu vedea fețele oamenilor. Nu vrea, pur și simplu, să-i vadă. De ce? Justificare vagă: pentru că are credința că lumea „nu merită să fie privită în față“. Așa gândește mult timp până când, într-o zi, descoperă de pe acoperișul bisericii o lumină care, zice el, „ai fi zis că e de totdeauna și niciodată nu va mai părăsi pământul“. Ea va deveni simbolul vieții sale ideale, punctul de referință al existenței și al imaginarului existenței sale:

„Ce era?... Nici astăzi nu pot să spun, fiindcă după cum nu era de văzut, nu este nici de gândit... Era o lumină undeva în spatele unei case, în spatele unui zid plin de viță agățătoare la fel singur și de părăsit ca și aceste acoperișuri nesfârșite și când mi-au căzut ochii pe această lumină uitată acolo parcă de cineva din ceruri, o ființă misterioasă, din nou mi-am simțit bătaia inimii, de astă dată dulce și blândă, duioasă ca un plâns neauzit al unui copil într-un leagăn, când numai chipul lui mic se strânge și din gât suferința lui nu scoate decât un sunet care nu știi ce e, fiindcă seamănă și cu cel pe care îl scoate el când se simte bine, care topește deodată totul în tine și te face să simți că acel copil ești tot tu, dar care știi, și plânsul lui intră în tine ca al tău. Tot așa am simțit și eu în clipa aceea lungă, cum intră în mine această

lumină, odată cu gândul că eu sunt lumina aceea și că trebuie să mă duc să mi-o iau. Și am făcut o mișcare atât de bruscă să mă ridic, că meșterul mi-a povestit mai târziu că a înghețat, că adică nu mai mi-am dat seama unde eram și am făcut o mișcare de ridicare ca pe pământ uitând că aceeași mișcare acolo sus pe clopotniță pe vârful cel mai înclinat la care lucrasem eu până atunci, putea să mă ducă de-a berbeleacul. Și că totul a fost din pricina fetei, am uitat de mine zgâindu-mă la ea...”

Tânărul nu-și iubește tatăl îmbrăcat mereu în aceeași flanelă albă roasă, ponosită de atâta purtat, nu-l iubește pentru că este mereu posomorât și tăcut, iar când vorbește, nu se înțelege nimic din ceea ce spune și, în plus, face prevestiri sumbre. Ciurarul crede că lumea merge spre pierire și, precaut, strânge clanțe, cuie, belciuge vechi, lacăte, în fine, adună fiare de peste tot și de tot felul. „Ehe, zice el, o să vedeți ce-o să fie, într-o zi n-o să se mai găsească“. Fiul râde de el și promite că, după armată, va părăsi familia. Într-o zi, Călin descoperă de pe acoperișul bisericii pe care îl vopsea împreună cu meșterul său, lumina apusului și, de atunci, începe să vadă lumea. Nu mai umblă cu capul în jos printre oameni, se uită la fețele lor și le citește secretele pe care le ascund. Este metoda prozatorului de a face analiza vieții interioare a personajelor sale, tehnica lui de *a citi* ceea ce ele spun și, mai ales, ceea ce nu spun. Revenind la romanul de la suprafața narațiunii (*romanul social*) ce mai putem reține? Reținem, întâi, că tânărul care se desparte de familie (temă tratată și în *Moromeții*) pleacă într-un oraș ce nu există decât pe planșeta arhitectului și găsește acolo, nu utopia pe care o imagina, ci o adunătură pestriță. Romanul social de-abia începe. Prozatorul strânge în scenariul său un număr de istorii și are darul de a fixa, în funcție de ele, un număr de destine într-o tipologie ce se poate reține. Este știința (arta) lui epică de a umple și a da consistență unei narațiuni care, prin datele inițiale, nu anunță mari surprize (șantier, un accident, o femeie care-l iubește și-l așteaptă trei ani până își face armata, apoi nu-l mai iubește și-i cere să plece din casă, prieteni care-l părăsesc prin forța lucrurilor etc., situații, în fond, comune, fără mare potențial epic!). Căci, în afară de strategie epică, este aici – ca, în genere, în discursul epic predist – plăcerea prozatorului de a spune povești și, cum am precizat, de a comenta micile

istorii de viață. *Intrusul* este plin de asemenea mici narațiuni secundare (scene de viață, portrete) ce se prind, ca boabele de struguri, de firul central al narațiunii. Îi reușesc, de regulă, asemenea paranteze epice, schițe de personaje, mici desene pe pânza amplă a romanului. În orice femeie, observă naratorul lui Preda, zace, mai mult decât într-un bărbat, o poveste ce trebuie dezvăluită. Ducând mai departe gândul scriitorului, putem spune că psihologia femeii începe cu cunoașterea istoriei (poveștii) sale. Ideea pe care Marin Preda o dezvoltă în mai toate scrierile sale. Polina, Constanța („femeia cu două mâini stângi“, din *Risipitorii*), Simina (pictorița care are talent numai când este îndrăgostită, din *Marele singuratic*), Matilda (femeia puternică, de o pasionalitate rece, controlabilă, din *Cel mai iubit dintre pământeni*), Sorana, Maria (din *Intrusul*) sunt câteva personaje ce se țin minte în tipologia feminină, bine conturată, din epica lui Preda. Sunt, apoi, meditațiile din roman în jurul iubirii, ideii de fericire, a relațiilor în interiorul familiei, subiecte pe care prozatorul nu le ocolește niciodată. Călin, vopsitorul, aude de pe acoperișul bisericii două *glasuri* pe care le identifică după aceea: unul este al Doamnei Sorana, altul al Vioricăi. Stă de vorbă cu ele și află, de la prima, că *omul este însetat de o viață deplină* și că „o lume nouă nu se poate construi pe ură“. Ura de clasă duce la o „religie a urii“, mai spune ea, înfruntând teoria inginerului Dan, prietenul său, care vrea să construiască o lume nouă și dreaptă pe baza luptei de clasă. Călin, obișnuit cu altă părere despre femeie, este acum uluit să descopere că femeile pot avea o minte așa de înaltă, capabilă de speculații.

Viorica, al doilea *glas*, are și ea o poveste încurcată de viață, mai puțin filosofică decât aceea a Doamnei Sorana, un personaj pe care Preda îl reia și în alte narațiuni, pornind de la un prototip din lumea intelectuală. Îl găsim mai întâi în romanul lui Mircea Eliade (*Noaptea de Sânziene*) și în corespondența lui Cioran. Este vorba de o actriță, adeptă, în epocă, a filosofiei lui Krișnamurti. Preda a cunoscut-o și el și vorbea cu simpatie despre această femeie-filosof care avea darul de a cultiva prietenia spirituală în lumea bucureșteană. În *Intrusul* ea respinge cu prudență teoria construirii unei lumi noi bazate pe religia urii de clasă. Viorica, prietena ei din blocul în care trăiește modest, alungată din teatru, are altă istorie, mai brutală. Călin, pregătindu-se să intre în viață, cu

lumina în suflet (lumina descoperită de pe acoperișul bisericii!) o ascultă și pe aceasta (o istorie cu un bărbat agresiv, activist de partid, care-și terorizează femeia și-i ia copilul!) și o judecă în felul său, rapid și necruțător. O felie de viață, cum spun romancierii naturaliști. Vor fi și altele în romanul lui Preda, atent la mișcarea și culoarea contingentului.

Ajuns pe șantier, eroul lui Preda dă peste o masă hibridă, haotică, *babelică*, cu mentalități și gusturi contrastante. Un țăran, Cărpinișan, se adună cu alți țărani ca și el și citesc din Evanghelie. Spionii partidului îl reclamă și, trimis să cerceteze cazul, Călin Surupăceanu descoperă că este vorba nu de o adunare subversivă, politică, ci de ordin pașnic, religios. Cărpinișan crede că prima zi a săptămânii nu e luna, ci duminica (așa scrie în Biblie) și mai crede în a doua venire în lume a lui Hristos... Nu-i un *rătăcit* de credință, se apără el, ci un credincios ce se ține de Cartea Sfântă și respectă puterea divină: „V-ați unit cu puterea lumii – îi spune el adeptului noii religii lumești, Călin Surupăceanu – și ați ajutat-o să stăpâniți împreună sufletele, în timp ce noi nu admitem decât o singură putere, cea divină, care va fi instaurată pentru o mie de ani când Hristos va veni.“ Asemenea dezbateri, întâmplări, nu sunt rare în proza lui Preda. Religia este, în genere, un subiect ce revine. Să ne amintim, din nou, de Nicolae Moromete care vrea să creeze, și el, o *religie nouă* și de alt episod, nu mai știu exact în clipa de față din ce roman în care un copil se revoltă pe preoții care mănâncă liniștiți și cu poftă după o înmormântare... Copilul nu acceptă că prietenul său mai mare murise și, în general, cum de este posibilă moartea... Cărpinișan este un muncitor destoinic, cinstit și, cu timpul, devine prietenul lui Călin, care înțelege altfel religia și a doua întrupare a lui Hristos.

Eugen Simion